

УДК 316.4:33

КРАВЧЕНКО Алла Анатоліївна

доктор філософських наук, професор кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету

МОДУС ЕКОНОМІЧНОГО В ПІЗНАННІ І ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

“Світ економіки” сьогодні являє собою широке “поле” господарської діяльності і взаємозв’язку людини вже не стільки із стихійними силами природи, з метою захисту збереження і розширення життя, підкорення і олюднення природи, але власне світ людської соціальності, нескінченної в проявах індивідуального вибору. “Світ економіки” є синтезом динаміки розвитку і структури взаємозв’язків, поданих як у вертикальній, так і у горизонтальній площинах. Відбувається цивілізований поділ світу на Захід і Не-Захід. У вертикальному – утворюється інформаційно-ієрархічна піраміда багатства і влади, вершина якої зайнята передовими країнами. До вершини піраміди безперервно йдуть потоки фінансів, багатства, інтелекту. Механізмом цієї структуризації виступає сьогодні глобалізація всіх складових соціально-економічної динаміки суспільства. Таке розуміння «світу економіки» нерозривно пов’язано із смыслом господарювання, який є універсальним філософським питанням про сенс життя.

Соціальність «світу економіки» опосередковується “філософією економіки”, що дозволяє розглядати економічну сферу як частину, фрагмент більш широкої реальності. Це показує її зв’язок з іншими неекономічними галузями. Відповідно розширюються горизонти економічної теорії, а разом з цим – світ економічної реальності. Це розкриває роль позаекономічних факторів при опису поведінки суб’єкта діяльності. Світ економічної реальності орієнтує на пошук шляху, який веде до подолання вузькоспеціалізованого, утилітаристського підходу в розумінні економічного життя, виявляє його справжні смисли, що вкрай важливо для формулювання орієнтирів подальшого розвитку.

Всезагальність “світу економіки” обумовлюється постійною взаємодією його елементів, котрі в своїй єдності характеризують економічне як “міражну” субстанційність. Звичайно, якщо ми розуміємо економічне в нескінченності можливостей, які вже цим демонструють ідеальність власного існування. Поза тим, характеристика економічного як повсюдно ідеального підкреслює всезагальність економічних взаємодій. Про це свідчить невід’ємність категорій філософії, які “працюють” в ідеальному економічному: буття, свідомість, дух, людина, пізнання тощо. Вони

утворюють “економічну матерію” як головну характеристику економічної субстанції. Все це і складає “світ економіки” – складний, суперечливий, різноплановий, багатий своїм змістом і смислами.

“Світ економіки” багатоплановий і багатомірний. У ньому взаємодіють множина чинників, які не завжди редукуються лише до матеріального. У “світ економіки” входять різноманітні утворення, породжені існуванням та діяльністю людини і суспільства. Виокремивши “економічне”, необхідно підкреслити його три найбільш суттєві властивості. Перша – це якісно визначена об’єктивна реальність. Друга – економічні відношення, які безпосередньо зберігають, відтворюють, зміцнюють біосоціальне існування людей через доставку їм джерел життя, ресурсів для соціального життя. Економічні відношення існують там, де є “індивідуально-суспільна” людина. Вони “оточують” людину, певним чином “зливаються” з нею, переходять в неї. Третя властивість – субстанційність. Завдяки їй з’являється можливість виявити головні основи економічного

(Базилевич, & Ільїн, 2007, с.183).

Насамперед потрібно відзначити невід’ємність субстанції економічного від ідеального світу буття людини. Структури буття, які постійно змінюються, можуть набути закінчених форм, якщо “замикаються” в свідомості людей, у будові їх психіки: нові структури починають “працювати” лише тоді, коли у людей виникає уявлення відповідної картини буття, а в їх діяльності починає функціонувати відповідна узагальнена схема життєвого процесу, або онтологія. Ядром будь-якої онтології виступає субстанція. Новий логос буття повинен укорінитися в свідомості людей, з’єднати зовнішні соціальні форми з реалізацією певних сил індивідів, відкрити певним зовнішнім формам доступ до “органіки” внутрішнього буття особистості. Звичайно, повної тотожності зовнішніх і внутрішніх форм не відбувається. Але деякі особливості в структурах зовнішньої і “внутрішньої” діяльності людей повинні співпадати, або, у всякому випадку, чітко відповідати одне одному. Виявлення цієї тотожності в найбільшій мірі належить субстанції, котра бере на себе відповідальність “бути основою всього”, в даному випадку всього економічного.

Не викликає заперечення визнання матеріальності економіки. Це зумовлює визнання логіки саморозвитку, внутрішньо властивого для всієї сфери економічного. Завдяки саморозвитку воно володіє “самістю”, котра характеризує його дійсну внутрішню архітектоніку. “Самість” економічного і є основою розуміння економічної субстанції. Без неї неможливо адекватно пояснити і використати сучасну економіку. Об’єктивні економічні процеси виявляють, поза всяким сумнівом, два аспекти свого функціонування, які можуть мати місце (і можуть бути пояснені) лише при наявності субстанції. Перший аспект – взаємодія різних факторів, моментів, феноменів економіки. Взаємодії у економіці відбуваються через певне “щось” – економічну субстанцію. Вона є субстанцією соціуму. Але звичайному спостереженню

це “щось” себе вичерпуючим чином не демонструє. Ніхто не вбачає в економіці такого ж основного матеріалу, що безпосередньо відчувається, яким є будь-який конкретний предмет (Корняков, 2004, с. 115116).

У цьому і полягає ідеальність економічного. Ідеальність як “перша метафізика” економічного виробництва виникла в економіці як в особливому вимірі, особливому просторі. На початку становлення соціуму саме економіка підвела людське мислення до розуміння економічного виробництва як “предметного тіла цивілізації”, предметного “згущення” взаємопов’язаних людських сил. Репрезентуючи виробництво як особливу систему речей, економіка поклала початок виявленню в цій системі соціальних форм, їх використання як вимірювачів ефективності людських дій. Звідси з’являється і розходження двох трактовок діяльності: як природного процесу і як предметного синтезу людських сил, енергій і зв’язків.

У наш час, при постійно зростаючій економічній ролі держави економічна субстанція не може бути зовсім невловимою. У певного роду проявах вона все ж таки відома. Хоча б тому, що сьогодні держави можуть маніпулювати національними економіками в таких фундаментально широких сферах, як, наприклад, контроль над інфляцією, безробіттям, над важливими параметрами всього суспільного відтворення. В цьому сенсі економічна субстанція відома спільноті (Базилевич, & Ільїн, 2007, с. 186187).

Особливу рису економічної субстанції складає її соціальність. Економіка висвітила функціонування і розвиток зв’язків людей, котрі здійснюється через виробничо-економічну і господарську діяльність. Тим самим вона виявила свою метафізичну сутність через визначеність нової системи виміру людських сил, здібностей, культурних цінностей. Все це набувало значення загального смислового показника, незалежного від конкретних властивостей, людей і речей. У контексті економічної субстанції поняття права, науки, культури набувають нового виміру і глибини. Деякі з них, наприклад поняття держави і права, повинні були істотно змінитися, визначивши цілі і перспективу практичних змін відповідних сфер. Інші, наприклад, поняття культури, моралі, мистецтва, всією своєю сутністю “чинили опір” економічному виміру (впливу). Що, власне, і опредметнює смисли економіки, яка активізує мисленнєву енергію і “виводить” людину за рамки конкретно-чуттєвого сприйняття.

У результаті виникає і формується економічний спосіб мислення, який під впливом економічної субстанції набуває нових соціальних характеристик. Це робить його засобом пристосування людини до нових принципів функціонування соціокультурних і духовних зв’язків. Розгортання власного економічного буття в часі (в економічній діяльності) означало для людини і вироблення нових форм розуміння, нових форм взаємозв’язку понять. Так виникла необхідність вироблення нових засобів для передачі свого розуміння сутності економічного як процесу, що служить виразом мінливої системи соціально-економічних зв’язків.

Особливість нового способу мислення досягається за рахунок включення в логіку його міркувань проблеми субстанційності. Це дає можливість індивіду (який пізнає), за допомогою мислення вписати себе в будь-які абстрактні зв'язки, в будь-які схематичні конструкції. І якщо формальне мислення вписується в структури предметної діяльності, яка визначає безпосереднє відношення до дійсності, то новий спосіб мислення (на що завжди претендує нова методологія пізнання), починає виходити далеко за межі емпіричного (конкретно-економічного) буття. У силу цього йому потрібна “власна територія” для “розміщення” і освоєння зростаючого масиву об’єктів пізнання (Базилевич, & Ільїн, 2007, с. 186187).

Атрибутом економічної субстанції, її вищим рівнем є модель, котра синтетично виражає і втілює весь процес її функціонування. Модель – це втілена потенційна можливість, яка розкриває перспективи пізнання економічної реальності. У цьому аспекті економічна субстанція є всім тим, чим природа “входить” в соціум, переходить в його розвиток, бере участь в його зростанні, готує і забезпечує своє самопізнання розумом. Вона “задумала”, “спроєктувала” свої субстанційні “елементи”, які взаємопереходять і поєднуються один з одним, утворюючи єдиний потік економічного розвитку, котрий в силу цього є цілісністю “світу економіки”. Як атрибут субстанції, об’єктивна модель її загального руху “працює” у всіх формаціях і для всіх суспільних форм виробництва. Вона є (зрозуміло, разом із самою субстанцією) матрицею їх творення, а також даних суспільних форм, специфічних економічних відношень.

Список використаних джерел

- Базилевич В. Д., Ільїн В. В. Метафізика економіки. Київ: «Знання», 2007. 718 с.
Корняков В. И. Об экономической субстанции. *Философия хозяйства*. 2004. № 3(33). С. 114-118.

References

- Vazylevych V. D., & Ilin V. V. (2007). *Metafizyka ekonomiky [Metaphysics of economy]*. Kyiv: “Znannia” [in Ukrainian].
Korniaikov V. I. (2004). Ob ekonomicheskoi substantcii [About an economic substance]. *Filosofija khoziaistva [Philosophy of economy]*, 3(33), 114-118. [in Russian].